

O praktyce stosowania przez sądy art. 673 KPC

► dr hab. Andrzej Stempniak¹

Przedmiotem niniejszego opracowania jest ocena praktycznego stosowania przez sądy polskie regulacji prawnej ujętej w art. 673 KPC. Przytoczone unormowanie dotyczy treści – umieszczanego w piśmie poczytnym na całym obszarze Państwa – ogłoszenia o wezwaniu nieujawnionych spadkobierców do udziału w prowadzonej sprawie o stwierdzenie nabycia spadku². Lektura tych ogłoszeń prowadzi do wniosku, że nie wszystkie sądy przywiązują należyłą wagę do tej czynności. W ten sposób powinnośc ustalenia rzeczywistego kręgu spadkobierców staje się często pozorowanym obowiązkiem i może prowadzić w efekcie do potwierdzenia dziedziczenia przez spadkobierców ostatecznych (art. 935 KC).

Wprowadzenie

Stwierdzenie nabycia spadku należy do tej grupy spraw z zakresu prawa spadkowego, które z uwagi na swoje znaczenie odgrywają istotną rolę nie tylko w odniesieniu do spadkobierców. Znaczenie to zostało mocno wyeksponowane w Konstytucji RP, w której wyraźnie uwypuklono podlegające ochronie „prawo dziedziczenia” (art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 2). Konstytucyjne prawo dziedziczenia, a ściślej rzecz ujmując „prawo do dziedziczenia” przejawia się w dwóch aspektach. Po pierwsze, oznacza ono dla spadkodawcy uprawnienie do tego, aby pozostały po nim majątek podlegał dziedziczeniu, a więc również do swobodnego dysponowania tym majątkiem na wypadek śmierci. Po drugie, oznacza ono dla spadkobiercy możliwość nabycia praw i obowiązków w wyniku spadkobrania po innej osobie fizycznej³. Zgodnie z art. 925 KC, spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku. Skoro więc do nabycia spadku dochodzi z mocy samego prawa, zatem sukcesja *mortis causa* nie zależy od potwierdzenia tego dziedziczenia. Jednak nabycie spadku stanie się w pełni skuteczne dopiero wtedy, gdy spadkobierca uzyska potwierdzenie dziedziczenia na podstawie postanowienia sądu albo aktu sporządzonego przez notariusza, bądź europejskiego poświadczenia spadkowego. Fakt śmierci spadkodawcy świadczy tylko o jednym, że spadek się otworzył, a prawa i obowiązki majątkowe przy-

należne zmarłemu przeszły na jego spadkobierców. Spadkobiercy i osoby trzecie mogą jednak nie wiedzieć, komu i w jakiej części przypadł spadek. Usunięciu tych wątpliwości ma służyć stwierdzenie spadku lub poświadczenie dziedziczenia. Jak zauważa B. Kordasiewicz, w swych założeniach konstrukcyjnych wydawany w tym zakresie dokument powinien mieć zatem charakter definitywny, a więc potwierdzać stan ostatecznie ukształtowanej sukcesji⁴.

Prowadzone przed sądem postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku zostaje – w ujęciu modelowym – zwieńczone wydaniem postanowienia co do istoty sprawy, które pełni funkcję dokumentującą nabycie spadku. Mimo obowiązywania określonej w art. 925 KC zasady, że do nabycia spadku dochodzi *ipso iure* w chwili śmierci spadkodawcy, nabycie to jednak nie zawsze jest definitywne. Spadkobierca może bowiem – w terminie 6 miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania – odrzucić przypadający mu spadek i to ze skutkiem *ex tunc*. Jak stanowi art. 1020 KC, spadkobierca, który spadek odrzucił, zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku. Rozwiązanie to pozostaje w zgodzie z art. 1026 KC stanowiącym, że stwierdzenie nabycia spadku oraz poświadczenie dziedziczenia nie może nastąpić przed upływem 6 miesięcy od otwarcia spadku, chyba że wszyscy znani spadkobiercy złożą już oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Unormowanie to sprawia, że chwila dokonania stwierdzenia nabycia spadku może się oddalać w czasie, w miarę jak spadkobiercy ustawowi powołani do spadku w pierwszej kolejności będą składać oświadczenia o odrzuceniu spadku, a wstępujący w ich miejsce, kolejni spadkobiercy będą mieć przysługujący teraz tylko im termin 6 miesięcy do złożenia odpowiedniego oświadczenia spadkowego. Niewątpliwie celem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, jak i sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia⁵, jest ustalenie zgodnie z prawem kręgu osób dziedziczących spadek, poprzedzone wyjaśnieniem właściwej podstawy powołania do spadku (testamentu bądź ustawy). Dążenie do określenia właściwego kręgu spadkobierców jest powinnością zarówno sądu, jak i notariusza. Prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub zarejestrowany APD potwierdza w sposób niebudzący wątpliwości legitymację spadkobiercy. Funkcja legitymizacyjno-dowodowa potwierdzenia dziedziczenia (sądowego lub notarialnego) została *explicite* wyrażona w art. 1027 KC. Zgodnie z treścią tego przepisu, względem osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku z tytułu dziedziczenia, spadkobierca może udowodnić swoje prawo wynikające z dziedziczenia tylko stwierdzeniem nabycia spadku albo zarejestrowanym APD.

Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku, posiadając swój wyrazisty przedmiot rozpoznania i rozstrzygnięcia, determinuje zakres kognicji sądu, która zasadniczo wyznaczona jest przez art. 669–679² KPC. Sprawa o stwierdzenie nabycia spadku, podobnie jak każda inna ze spraw rozpoznawanych w postępowaniu spadkowym,

¹ Autor jest sędzią w stanie spoczynku.

² Wprawdzie tytuł Rozdziału 8, Działu IV, Księgi drugiej KPC brzmi: „Stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego”, to jednak z uwagi na odniesienie się w niniejszym artykule do problematyki poszukiwania przez sąd spadkobierców prowadzone dalej ustalenia będą odnosić się ściśle do stwierdzenia nabycia spadku, mimo nałożonej także przez ustawodawcę powinności badania w prowadzonym postępowaniu (art. 669–679² KPC), czy spadkodawca ustanowił zapis windykacyjny.

³ W. Borysiak, Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona, Warszawa 2013, s. 69.

⁴ B. Kordasiewicz [w:] System Prawa Prywatnego. T. 10. Prawo spadkowe, pod red. B. Kordasiewicza, Warszawa 2015, s. 565.

⁵ Dalej: APD.

posiada swoją specyfikę, wyraźnie ją różniącą od pozostałych spraw. Wystarczy tu wspomnieć o szczególnym środku dowodowym, jakim jest zapewnienie spadkowe, czy o wzywaniu spadkobierców przez ogłoszenie. Przytoczone tutaj instrumenty prawne w swych założeniach mają służyć sądowi i prowadzić ten organ do ustaleń, które z osób wchodzących w rachubę jako spadkobiercy są nimi w rzeczywistości. Powinność ta została mocno podkreślona w art. 670 § 1 zd. 1 KPC. Unormowanie to stwierdza, że sąd – prowadzący sprawę o stwierdzenie nabycia spadku – bada z urzędu, kto jest spadkobiercą⁸.

Podstawy zamieszczenia ogłoszenia o wezwaniu spadkobierców

Wynikający z art. 670 § 1 KPC obowiązek sądu polegający na prowadzeniu badań i czynieniu ustaleń, które z podawanych – we wniosku i w toku postępowania – osób dostatecznie wykażą przymiot spadkobiercy, powiązany został z przyznaną w art. 672 KPC możliwością **wezwania poszukiwanych spadkobierców przez ogłoszenie**. Sięgnięcie po ten *sui generis* ostateczny środek wymaga jednak spełnienia określonych w art. 672 KPC przesłanek. Przesłanki te związane są z prowadzonym wcześniej postępowaniem dowodowym. Jak stanowi art. 672 KPC, jeżeli zapewnienie nie było złożone albo jeżeli zapewnienie lub inne dowody nie będą uznane przez sąd za wystarczające, postanowienie w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku może zapaść dopiero po wezwaniu spadkobierców przez ogłoszenie⁹. Z treści przytoczonego unormowania należy wnosić, że przesłanki prowadzące do zamieszczenia – w piśmie poczytnym na całym obszarze Państwa – ogłoszenia o wezwaniu spadkobierców można podzielić na obligatoryjne i fakultatywne. **Przesłanki obligatoryjne** nie będą rodzić wątpliwości co do konieczności wezwania spadkobierców przez ogłoszenie, natomiast **przesłanki fakultatywne** będą zależne od decyzji sądu dokonującego oceny zgromadzonego dotychczas materiału dowodowego. Trzeba jednak zaznaczyć, że fakultatywność nie oznacza dowolności sądu. Wątpliwości sądu w analizowanym zakresie zawsze będą obligować ten organ do wezwania spadkobierców przez ogłoszenie. W tym duchu należy interpretować imperatywną w swej wymowie treść art. 672 KPC.

Brmienie art. 672 KPC wskazuje, że dokonanie ogłoszenia o wezwaniu spadkobierców jest **obligatoryjne**

w jednym wypadku, a mianowicie wówczas, **jeżeli zapewnienie spadkowe w prowadzonej sprawie nie było złożone**. Trzeba przypomnieć, że złożenie zapewnienia spadkowego⁸, o którym mowa w art. 671 KPC⁹, stanowi **uprawnienie**, a nie obowiązek spadkobiercy, dlatego sąd nie może żądać od niego złożenia takiego zapewnienia, lecz powinien jedynie wyjaśnić, że przysługuje mu takie prawo¹⁰. Sąd obowiązany jest również wskazać spadkobiercy konsekwencje niezłożenia zapewnienia, określone w art. 672 KPC. Sąd nie dysponuje jednak żadnymi środkami prawnymi, aby „wymusić” na spadkobiercy złożenie zapewnienia¹¹. Spadkobierca może zatem odmówić jego złożenia¹². Nie ma znaczenia przyczyna, z powodu której zapewnienie nie zostało złożone. Może nią być np. odmowa złożenia zapewnienia przez spadkobiercę, czy szczególnie układ podmiotowy postępowania (np. będący wnioskodawcą jedyny uczestnik nie jest spadkobiercą). Przyczyny te związane są z brakiem obowiązku składania przez spadkobierców zapewnienia (art. 671 § 1 *in media parte* KPC) i możliwością wszczynania postępowania o stwierdzenie nabycia spadku przez osoby mające w tym interes, ale niekoniecznie będące spadkobiercami (art. 1025 § 1 KC).

Wezwanie spadkobierców przez ogłoszenie, uzależnione od decyzji sądu (tzw. fakultatywne) najczęściej związane jest z przeprowadzoną **oceną złożonego przez spadkobiercę zapewnienia spadkowego**. Zapewnienie spadkowe bowiem, tak jak każdy inny środek dowodowy, podlega ocenie pod względem jego mocy dowodowej. Potrzeba sięgnięcia do ogłoszenia (o którym mowa w art. 672 KPC) związana jest zwykle z niekompletnością zapewnienia (nie zawiera ono danych koniecznych do ustalenia wszystkich spadkobierców)¹³, niewiarygodnością zapewnienia (wynikającą z jego zestawienia z innymi dowodami w sprawie), czy stwierdzeniem, że przyjęte zapewnienie – z innych przyczyn jest niewystarczające do dokonania niezbędnych ustaleń co do kręgu spadkobierców. Do tych innych przyczyn, jak podaje J. Gudow-

⁸ Zob. szerzej M. Plaskacz, Zapewnienie spadkowe, PPC Nr 4/2013, s. 476 i n.

⁹ Regulacja ujęta w art. 671 KPC powiela poprzednie unormowanie zawarte w art. 70 PostSpadD, które dało asumpt do licznych, zachowujących nadal aktualność wypowiedzi SN. Zestawienie tych orzeczeń zamieścił B. Dobrzański [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I, pod red. Z. Resichy, W. Siedleckiego, Warszawa 1969, s. 942.

¹⁰ Orzeczenie SN z 18.3.1952 r., L.C. 1190/51, NP Nr 5/1953, s. 85.

¹¹ Trzeba podkreślić, że zapewnienie spadkowe zostało wprowadzone w celu ułatwienia sytuacji dowodowej uczestników postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (tak G. Wolak, O kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku cz. 1, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” Nr 4/2014, s. 67). Niezłożenie zapewnienia przez spadkobierców nie tamuje jednak rozpoznania sprawy i wydania orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku, może natomiast obniżyć szybkość postępowania i wzmocnić trudności dowodowe (orzeczenie SN z 28.3.1952 r., L.C. 1190/51, NP Nr 5/1953, s. 85). Brak zapewnienia naraża również uczestników na poniesienie znaczących kosztów związanych z dokonaniem ogłoszenia o poszukiwaniu spadkobierców.

¹² M. Uliasz, Kodeks postępowania cywilnego. T. II. Komentarz do artykułów 506–1217, Warszawa 2007, s. 334.

¹³ Może mieć to związek z rozszerzeniem kręgu spadkobierców ustawowych, dokonany na mocy ustawy z 2.4.2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 79, poz. 662). Ustawę tę stosuje się do spadków otwartych od dnia jej wejścia w życie, tj. od 28.6.2009 r.

¹⁴ W judykaturze mocno zaakcentowano tezę, że to na sądzie spadku prowadzącym postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku spoczywa obowiązek ustalenia z urzędu właściwego grona spadkobierców (postanowienie SN z 16.11.2016 r., I CSK 807/15, Legalis). Zob. szerzej G. Wolak, O obowiązku sądu ustalenia z urzędu kręgu spadkobierców. Rozważania na kanwie postanowienia Sądu Najwyższego z 16.11.2016 r., I CSK 807/15, Rej. Nr 5/2017, s. 58 i n.; A. Stępnia [w:] Komentarze Prawa Prywatnego. T. IVB. Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2018, s. 667 i n.

¹⁵ Treść art. 672 KPC jest wiernym powtórzeniem obowiązującej poprzednio regulacji, ujętej w art. 71 § 1 dekretu z 8.11.1946 r. o postępowaniu spadkowym, Dz.U. Nr 63, poz. 346 ze zm.; dalej jako: PostSpadD. W zakresie tym widoczna jest ciągłość rozwiązań legislacyjnych funkcjonujących w polskim systemie postępowania spadkowego od 1.1.1947 r.

ski, należy zaliczyć wzajemną sprzeczność złożonych zapewnień, brak dowodów lub niewiarygodność dowodów potrzebnych do poczynienia ustaleń z punktu widzenia art. 670 § 1 KPC¹⁴. W orzecznictwie stwierdzono, że sąd nie może przyjąć za dowód zapewnienia zgłaszającego się spadkobiercy, iż nie ma innych spadkobierców (art. 671 § 2 KPC) w sytuacji, w której takiemu zapewnieniu sprzeciwia się treść wniosku o stwierdzenie nabycia spadku, a na ewentualną sprzeczność z treścią zapewnienia wskazywać mogą także inne powołane we wniosku dowody¹⁵. W judykaturze wyrażono także stanowisko, że jeżeli w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, ze względu na ujawnione okoliczności dotyczące intymnej sfery życia spadkodawcy, zrodzą się uzasadnione wątpliwości co do kręgu spadkobierców, sąd powinien dokonać ogłoszenia na podstawie art. 672 KPC¹⁶. Ujawnione sprzeczności w treści złożonych zapewnień lub dowodów przedłożonych przez wnioskodawcę, jak i niedające się usunąć wątpliwości mogą odnosić się zarówno do sfery faktów zawartych w treści złożonych zapewnień, jak i do trudno uchwytanych dla osób postronnych, lecz dostrzeżonych przez sąd okoliczności, towarzyszących przebiegowi dokonywanych czynności lub też wyrażonych przez uczestników reakcji na przeciwstawne do ich informacji twierdzenia¹⁷.

Treść ogłoszenia o wezwaniu spadkobierców

Decyzja o wezwaniu spadkobierców przez ogłoszenie zapada w formie **postanowienia**, a nie zarządzenia przewodniczącego (sędziego). O tym, że to właśnie sąd dokonuje stosownej w tym względzie czynności świadczy jednoznacznie treść art. 672 KPC. Zarządzenie przewodniczącego precyzujące treść ogłoszenia (wskazujące potrzebne i wymagane informacje) wykonuje jedynie zapadłe uprzednio w tym zakresie postanowienie. Zarządzenie to jest zatem czynnością *stricto* techniczną. Zgodnie z art. 673 KPC, **ogłoszenie powinno zawierać**:

- 1) imię, nazwisko, zawód oraz ostatnie miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy;
- 2) datę śmierci spadkodawcy;
- 3) wskazanie majątku pozostałego po spadkodawcy;
- 4) wezwanie, aby spadkobiercy w ciągu 3 miesięcy od dnia wskazanego w ogłoszeniu zgłosili i udowodnili

nabycie spadku, gdyż w przeciwnym razie mogą być pominięci w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku¹⁸.

Analizowany przepis wskazuje wymaganą treść ogłoszenia o wezwaniu spadkobierców. Dane składające się na treść ogłoszenia z oczywistych powodów dotyczą przede wszystkim osoby spadkodawcy. Informacje te pozwalają ustalić bliżej tożsamość zmarłego, chwilę jego zgonu i pozostały po spadkodawcy majątek. Ogłoszenie zawiera również apel skierowany do potencjalnych spadkobierców, aby w oznaczonym terminie zgłosili się i wykazali swoje powołanie do spadku. Zamieszczone w art. 673 *in principio* KPC sformułowanie „ogłoszenie powinno zawierać” wskazuje jednoznacznie na **konieczność ujęcia w tym ogłoszeniu wszystkich czterech elementów składowych**. Elementy te można podzielić na część dotyczącą spadkodawcy (pkt 1–3) i część dotyczącą spadkobierców (pkt 4). Część związana ze spadkodawcą obejmuje sferę podmiotową i przedmiotową. Sfera podmiotowa mieści dane dotyczące osoby spadkodawcy (pkt 1–2), natomiast sfera przedmiotowa odnosi się do majątku spadkodawcy (pkt 3). Jak zasadnie wywodzi T. Żyżnowski, dane dotyczące spadkodawcy: „(...) mają zapewnić jego identyfikację, oraz komunikatywność ogłoszenia wobec grona rodzinnego czy środowiska spadkodawcy, z którego mają wywodzić się nieznanymi dotychczas spadkobiercy. Wymagany element treści ogłoszenia w postaci wskazania majątku pozostałego po spadkodawcy ma sprzyjać spełnieniu tego wymagania”¹⁹.

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że zawarty w art. 673 pkt 3 KPC **obowiązkowy element ogłoszenia, dotyczący wskazania majątku pozostałego po zmarłym, nie konweniuje z wymogami wniosku wszczynającego postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku i wydawanego w następstwie jego wniesienia postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku**²⁰. W postępowaniu tym, co do zasady, nie ustala się składników majątku spadkodawcy, gdyż nawet brak majątku nie stanowi przeszkody do stwierdzenia nabycia spadku. Sąd, w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, obowiązany jest ustalić skład majątku spadkowego w następujących przypadkach:

- 1) w zakresie spadków otwartych przed 14.2.2001 r. sąd bada z urzędu, czy w skład spadku wchodzi gospodar-

¹⁴ J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. III. Postępowanie rozpoznawcze, postępowanie zabezpieczające, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2012, s. 495. Por. też J. Pietrzykowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem. T. 3, pod red. J. Jodłowskiego, K. Piaseckiego, Warszawa 1989, s. 1022; P. Prus [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. 2, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2011, s. 281; T. Żyżnowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. III, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2011, s. 413; J. Pietrzykowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. III, pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, Warszawa 2012, s. 419.

¹⁵ Postanowienie SN z 21.11.1997 r., II CKU 15/97, MoP Nr 6/1998, s. 4.

¹⁶ Postanowienie SN z 8.11.2012 r., I CSK 163/12, Rej. Nr 1/2014, s. 169.

¹⁷ Tak również T. Żyżnowski, *op. cit.*, s. 413.

¹⁸ Obecne brzmienie art. 673 KPC obowiązuje od 17.8.2015 r. Z tym dniem bowiem weszła w życie ustawa z 24.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1137), która dokonała korekty części sformułowań ujętych w art. 673 pkt 1 i 4 KPC. W miejsce obowiązującego od 1.1.1965 r. sformułowania „ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy” wprowadzono nowe: „ostatnie miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy” (pkt 1). Zmieniono również ujęty w pkt 4 termin oczekiwania na zgłoszenie się spadkobierców. Obowiązujący od 1.1.1965 r. okres „sześciu miesięcy” skrócono do „trzech miesięcy”. Należy zaznaczyć, że treść art. 673 KPC w brzmieniu obowiązującym do 17.8.2015 r. odpowiadała wiernie poprzedniej regulacji ujętej w art. 72 PostSpadD.

¹⁹ T. Żyżnowski [w:] Kodeks... T. III, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, *op. cit.*, s. 413–414.

²⁰ O sposobie rozwiązania tej kontrowersji będzie mowa w dalszej części opracowania.